

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

УДК 342.722.1
JEL Classification Code J16, H79

М. Я. Гвоздь¹, Л. С. Лісовська², К. В. Процак³
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра менеджменту організацій

ORCID: ¹ 0000-0001-7842-694X ² 0000-0002-9937-3784, ³ 0000-0001-5864-4077

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЯК КРИТЕРІЙ ІНТЕГРУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ЖІНОК В УКРАЇНІ

<http://doi.org/10.23939/semi2024.02.001>

© Гвоздь М. Я., Лісовська Л. С., Процак К. В., 2024

Висвітлено проблеми працевлаштування внутрішньо переміщених жінок на ринку праці територіальних громад, які прихистили жінок після початку війни України з Росією. Для виконання дослідження автори провели опитування жінок протягом 2022–2023 років у два етапи. Автори визначили сукупність умов та критеріїв успішного інтегрування жінок у життя територіальних громад та оцінили динаміку сприйняття та задоволення цієї сукупності у розрізі територіальних громад чотирьох регіонів Західної України. До критеріїв інтегрування зараховано соціальні та економічні умови проживання та працевлаштування у конкретній громаді: рівень дискримінації, емоційний стан жінок тощо.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, інтеграція, працевлаштування, ринок праці, адаптація.

Постановка проблеми

Повномасштабне вторгнення Росії спричинило в Україні небачену раніше хвилю внутрішньої міграції. За даними Центру моніторингу внутрішнього переміщення, Україна входить до списку країн Європи та Центральної Азії з найбільшою кількістю ВПО [8]. Взагалі термін “внутрішньо переміщена особа” (ВПО) став активно використовуватися в Україні після трагічних подій 2014 р. У 2015 р. було прийнято ЗУ “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”, який мав би встановити правові норми, які дали б змогу цій категорії осіб почувати себе захищеними та рівними серед інших [4]. За даними міністерства соціальної політики, нині приблизно 5 мільйонів українців мають статус внутрішньо переміщених осіб, саме тому питання їх інтеграції у приймаючі громади сьогодні набуло надзвичайної актуальності.

Для ВПО надважливо постало питання адаптації на новому місці проживання, однією з ознак успіху якої експерти називають інтеграцію в місцевий ринок праці. Однак рівень зайнятості серед цієї групи населення є низьким. З 2,1 мільйона ВПО працездатного віку офіційно працевлаштовано лише 800 тисяч [1].

Серед усього контингенту біженців доросле населення становило 2,75 млн, з них раніше були зайнятими – 43,5 %, безробітними – 3,7 %, а 52,8 % – непрацездатне населення. Серед всього контингенту зайнятих 49 % мають високий рівень кваліфікації, 35,5 % – середній і лише 15,5 % – низький, водночас 66,2 % мають вищу освіту. За основним місцем попередньої роботи щодо міжнародної класифікації роду занять у структурі біженців 8,3 % – це керівники, 25,2 % – належать

до фахівців-професіоналів, 15,5 % – спеціалісти та допоміжний персонал, а 5,7 % – службовці, які зайняті підготовкою й оформленням документації. За статусом зайнятості 88,3 % були найманими працівниками, 11,7 % – самозайнятими, водночас практично кожний п'ятий (21,7 %) був працівником сфери обслуговування та торгівлі, 15,5 % – працювали на роботах, які не потребують високого рівня кваліфікації. Значний вплив на збереження трудового потенціалу мають питання інтеграції ВПО у приймаючі громади, вирішення житлових проблем і працевлаштування. Найвні проблеми ВПО щодо забезпечення належними житловими умовами, складного економічного становища сімей, працевлаштування і далі поглиблюються. Системні проблеми інтеграції ВПО в місцеві громади потребують фінансової підтримки роботодавців, тоді коли працевлаштовують ВПО та підприємців, на відновлення діяльності [7]. Результати дослідження вчених показали, що основними проблемами для внутрішньо переміщених осіб є відсутність доступного житла в приймаючому суспільстві (68,6 % респондентів) та обмежені можливості працевлаштування (39,9 % респондентів) [6]. Більшу частину ВПО становлять жінки. Отже, проблематика набуває сьогодні своєї дедалі більшої практичної актуальності, а питання працевлаштування та інтеграції внутрішньо переміщених жінок потребує теоретичного розвитку, враховуючи результати практичного досвіду та теоретичних досліджень у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження теоретичних аспектів проблематики працевлаштування як критерію інтеграції ВПО у громади демонструють взаємозалежність цих двох понять, проте різні дослідники по-різному визначають, що із понять є основним, а що – похідним. Наприклад, С. Шевчук [9] зазначає, що працевлаштування є основою для інтеграції, адже, не маючи роботи і постійного доходу, людина не може бути укоріненою в громаді. Проте інші дослідники зазначають, що працевлаштування є похідним, адже лише інтегруючись у громаду, маючи житло, соціальну допомогу, підтримку – тобто налагоджені первинні потреби, ВПО починають працевлаштовуватися. Під терміном “інтеграція” автори дослідження розуміють системний процес залучення переміщених осіб в усі сфери життя приймаючих громад: побутову, економічну, культурну, аж до появи нової ідентичності як жителів громади, а не ВПО [9].

N. Krakhmalova [13] розкрила особливості інтеграції ВПО у громади. Дослідниця зазначає, що серед основних проблем інтеграції ВПО у соціум є проблема житла, працевлаштування, фінансове становище, розірвання родинних зв'язків, проблема адаптації. У розвиток цього питання вчений [10] описує інтеграцію через різні рівні соціальної адаптації і в цьому контексті працевлаштування можна розглядати як один із напрямів соціальної адаптації ВПО до приймаючої громади, що вказує на їх інтеграцію.

Науковці [2] розробили методичні положення причинно-наслідкового зв'язку виникнення складнощів на етапах економічної, соціальної, політичної інтеграції, що мають стати типологією оперативного реагування з боку громадського простору. Автори розглянули карту проблем в аспекті найбільших, загальних областей оптимізації роботи приймальних громад, карта проблем, як інструмент комплексної діагностики, допомагає побудувати ланцюжок взаємозв'язків, є відображенням ситуаційного аналізу та наочно показує больові точки зіткнення громадян у середовищі на локальному, регіональному та національному рівнях. Колектив авторів [15] визначив умови успішної адаптації ВПО, основними з яких є житло (87 %), постійний дохід (77 %) та працевлаштування (48 %). Рівень довіри ВПО до місцевого населення в поточних місцях проживання ВПО, частота звернень ВПО до місцевих жителів за допомогою у повсякденному житті, рівень приналежності ВПО до суспільства в поточному та минулому місці проживання. Вчені [8] запропонували метод дорожньої карти щодо покращення соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб.

Проте і надалі у предметній сфері актуальними залишаються проблемні теоретичні питання інтегрування ВПО, наприклад їх гендерних особливостей, які стають основою вдосконалення практичних аспектів адаптації ВПО, зокрема через працевлаштування.

Формулювання гіпотез і постановка цілей

Завдання статті – дослідження чинників та умов успішного інтегрування внутрішньо переміщених жінок у соціально-економічне середовище територіальних громад Західної України. Для вирішення поставлено завдання мають бути вирішені такі часткові цілі:

- проаналізувати результати опитування внутрішньо переміщених жінок, які перебувають на території Західної України;
- ідентифікувати територіальні громади, у яких за результатами дослідження найбільша кількість інтегрованих внутрішньо переміщених жінок, та оцінити чинники такого досвіду;
- обґрунтувати рекомендації успішної інтеграції для зацікавлених осіб.

Гіпотеза 1: Працевлаштування внутрішньо переміщених жінок у громаді є чинником, який визначає бажання та рівень інтегрування в життя громади.

Гіпотеза 2: Емоційний стан внутрішньо переміщених жінок зумовлений рівнем інтеграції до життя в громаді, а його рівень та направленість є керованою величиною.

Методи дослідження

Для досягнення мети дослідження у статті використано сукупність наукових методів, зокрема порівняльного та статистичного аналізу – для аналізу результатів анкетування; проблемно-орієнтований – для ідентифікації основних проблем, пов'язаних з можливостями працевлаштування внутрішньо переміщених жінок та їх інтеграцією в середовище територіальної громади. Для досягнення цієї мети було проведено опитування у чотирьох регіонах Західної України (Рівненська, Хмельницька, Тернопільська та Львівська області) у 2022–2023 рр. серед жінок ВПО в межах співпраці з громадською організацією Центр “Жіночі перспективи” за фінансової підтримки жіночого фонду миру та гуманітарної допомоги Організації Об'єднаних Націй (WRHF). Опитування проведено кількісним методом, з певною періодичністю, щоб виявити тенденції змін у житті внутрішньо переміщених жінок. Отримані дані є репрезентативними, похибка вибірки не перевищує 5 % з ймовірністю 0,95.

Виклад основного матеріалу

Ефективність адаптації та інтеграції залежить від доступу до різноманітних ресурсів – особистісних, економічних, соціокультурних. До особистісних ресурсів належать психологічний стан та здатність самовідновлюватися від пережитих травм, вміння самостійно справлятися з стресом та складними життєвими обставинами. До економічних ресурсів належать наявність стабільного доходу, заощаджень, можливості економічної самореалізації, доступність до різноманітних джерел фінансування та отримання коштів. Культурні ресурси передбачають можливості збереження власної культурної ідентичності, водночас відчуваючи приналежність та прийняття в новій громаді.

Для жінок ВПО найважливішим є первинні потреби, зокрема медичні послуги, фінансова підтримка, отримання інформації про допомогу, яка надається для ВПО, наявність індивідуального та постійного житла.

У межах проведеного опитування досліджувалися наміри жінок ВПО щодо їх подальшого перебування в нових громадах (рис. 1).

Серед евакуйованих у західні регіони України жінок 14 % опитаних зазначили, що вирішили залишитися в громаді на тривалий час, ще 26 % вважають, що, ймовірніше, вони залишаться в цій громаді на триваліший час. Ці дані близькі до результатів іншого дослідження, яке провела в червні 2023 року соціологічна група “Рейтинг”, і свідчать, що приблизно 20 % ВПО не планують повертатися додому, навіть якщо війна закінчиться [19]. Це підтверджує, що інтеграція вимушено переміщеною жінок є актуального і потребує детальніших досліджень.

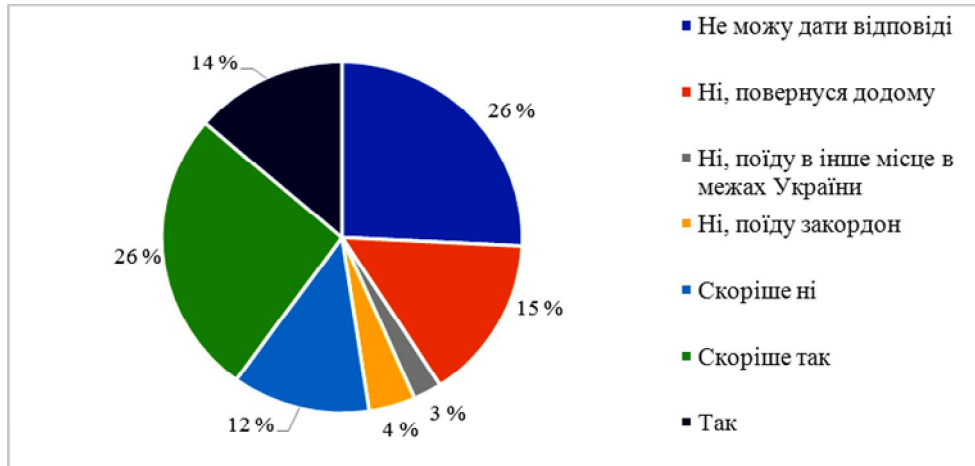

Рис. 1. Відповіді жінок ВПО щодо планів залишитися в громаді на тривалий час

Джерело: результати першого етапу опитування, жовтень-листопад 2022 р.

Інтеграція та адаптація внутрішньо переміщених осіб значною мірою залежить від двох основних груп чинників: 1) психоемоційного стану, внутрішнього ресурсу та особистого бажання внутрішньо переміщених осіб соціалізуватися, бути соціально та економічно активними, прийняти рішення перебувати в новій громаді тривалий час; 2) готовності приймаючої громади (місцевих мешканців, органів місцевого самоврядування) прийняти переміщених осіб як нових членів громади, а не просто тимчасових мешканців, з повагою ставитись до їхнього пережитого досвіду, отриманих травм, пов'язаних з війною, їх відмінностей, сприяти їх адаптації, працевлаштуванню, задоволенню первинних потреб, організації побуту тощо.

Дослідження стверджують, що в тих жінок ВПО, які відчули себе частиною нової громади й успішно інтегрувались в нове середовище проживання, значно покращився емоційний стан (рис. 2). Це підтверджує гіпотезу, що емоційний стан внутрішньо переміщених жінок залежить від рівня інтеграції до життя в громаді.

Серед проблемних питань на першому етапі дослідження було виявлено низький рівень інформування про події в громаді, тому в подальшому проводилося опитування жінок щодо покращення інформування за останні пів року після реалізації запропонованих заходів (рис. 3).

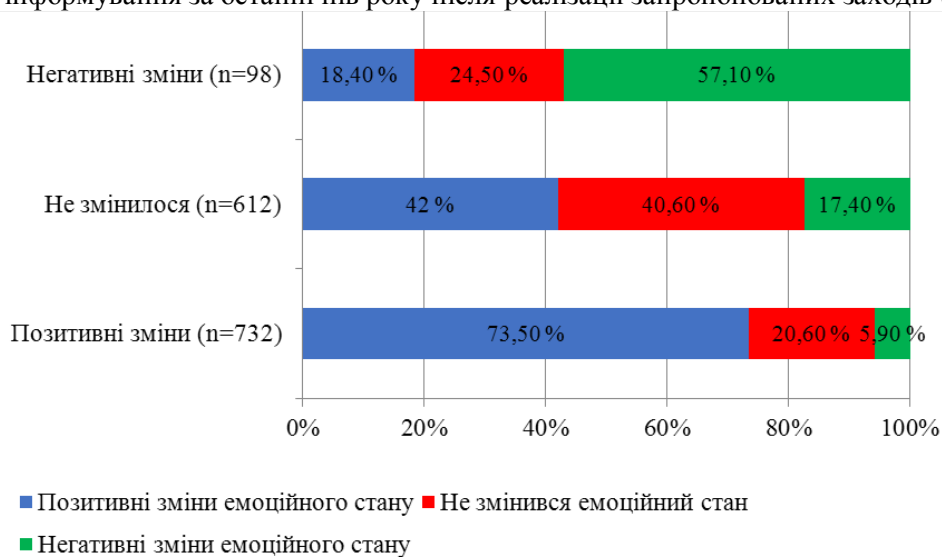

Рис. 2. Залежність емоційного стану жінок ВПО від змін причетності до громади

Джерело: розраховано за результатами другого етапу опитування, квітень-травень 2023 р.

Серед внутрішньо переміщених осіб 62 % жінок зазначили, що краще та значно краще почали інформувати про події в громаді за останні пів року (серед місцевих мешканок – 54 %).

“Важко відповісти” відповіли 31 % ВП жінок та 37 % місцевих мешканок, “Дещо гірше” зазначили лише 1 % внутрішньо переміщених жінок.

На більшості сайтів громад, які взяли участь в проєкті, розміщується актуальна інформація для ВПО. Так, наприклад, на сайті Тернопільської міської ради у вкладці “Воєнний стан” міститься окрема вкладка “Корисна інформація”, де зібрано все актуальне для ВПО. На сайті Львівської міської ради зручно зібрано всю корисну інформацію по окремих групах у вкладці “Для вимушено переміщених українців”, якою можуть скористатися жінки ВПО різних громад Львівської області. Також в більшості територіальних громад, які взяли участь у проєкті, добре налагоджена комунікація між місцевою владою та ВПО через соціальні мережі та інші комунікаційні канали.

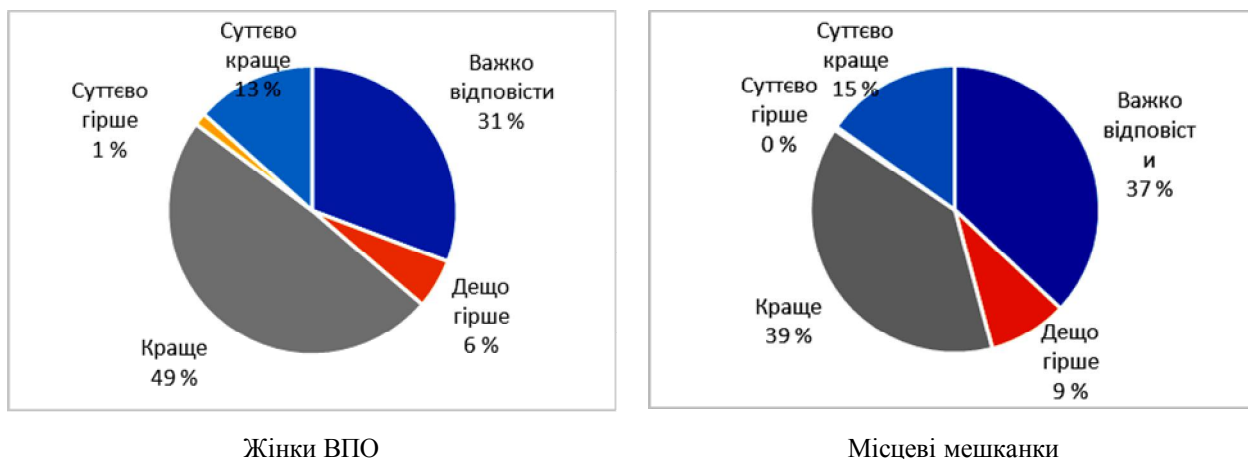

Рис. 3. Чи краще Вас почали інформувати про події в громаді за останні пів року?

Джерело: розраховано за результатами другого етапу опитування, квітень-травень 2023 р.

Серед місцевих мешканок також спостерігаються позитивні зміни, їх зауважили 58 % жінок. Більше третини опитаних важко визначитись з цим питанням. Лише 7 % мешканок громад зазначили погіршення інформування про можливості отримання психологічної підтримки та соціальної допомоги за останні пів року (рис. 4).

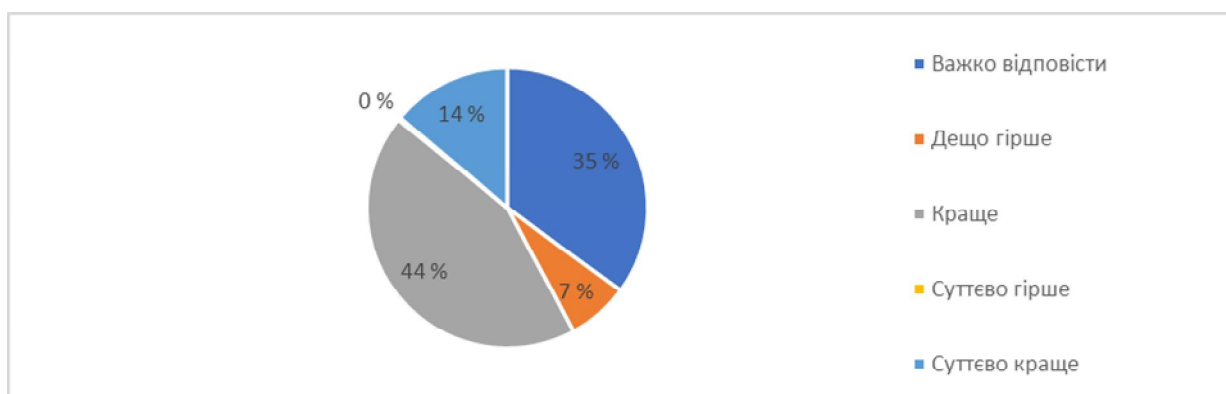

Рис. 4. Чи краще Вас почали інформувати про можливості отримання психологічної підтримки та соціальної допомоги за останні пів року?

Джерело: розраховано за результатами другого етапу опитування, квітень-травень 2023 р.

У дослідженні виявлено також залежність емоційного стану жінок ВПО від рівня поінформованості про події в громаді (рис. 5).

Проживши певний час в громаді, жінки ВПО так чи інакше починають пристосовуватись до нових умов та інтегруватися в середовище проживання. Проте, щоб це відбулося швидко і якісно, потрібно докласти певні зусилля. Це найкраще вдалося зробити в громадах, де органи місцевого самоврядування, волонтери, психологи працювали над рівнем поінформованості про події в громаді, що в результаті вплинуло на покращення емоційного стану переселенок.

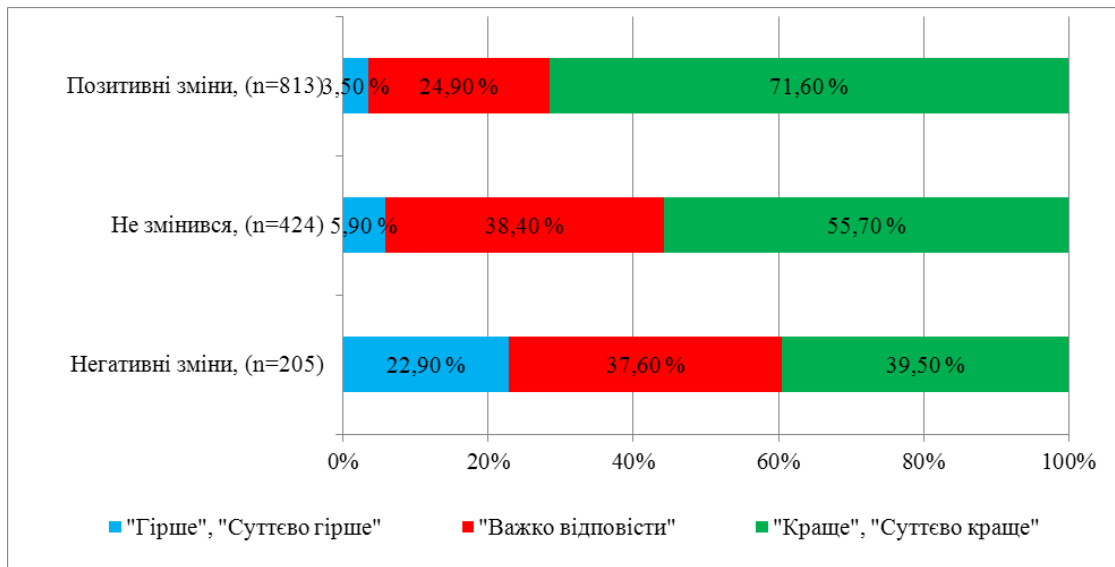

Рис. 5. Залежність емоційного стану жінок ВПО від рівня поінформованості про події в громаді

Джерело: розраховано за результатами другого етапу опитування, квітень-травень 2023 р.

Війна внесла значні зміни і на ринку праці як для жінок внутрішньо переміщених осіб, так і для місцевих мешканок на окремих територіях, тому в дослідженні особлива увага приділяється проблемам працевлаштування (рис. 6), можливості перекваліфікації (рис. 7) та виявлення бажання жінок відкрити власну справу (рис. 8).

Результати опитування внутрішньо переміщених жінок показали, що для лівової частки (36 %) ситуація із працевлаштуванням за останні пів року не змінилася. Майже кожна п'ята опитана жінка (19 %) зазначила, що проблема зменшилася, ще 15 % відповіли, що проблеми такої не було і немає, а 10 % жінок вказали, що проблеми більше немає, тобто її вирішено за останні пів року. Проте 20 % опитаних зазначили негативну тенденції – проблема загострилася (14 %) та значно загострилася (6 %).

Рис. 6. Наскільки суттєвішою для Вас стала проблема працевлаштування за останні пів року?

Джерело: розраховано за результатами другого етапу опитування, квітень-травень 2023 р.

Рис. 7. Чи змінилось у Вас бажання перекваліфікуватися (змінити власну професію) за останні пів року?

Джерело: результати другого етапу опитування, квітень-травень 2023 р.

Зміни ситуації на місцевих ринках праці та різні відповіді жінок щодо проблем працевлаштування дедалі більше актуалізують питання перекваліфікації чи зміни власної професії (рис. 4).

Отже, серед внутрішньо переміщених жінок 38 % ствердно відповіли, що бажання перекваліфікуватися чи змінювати професію не було і не має. Проте з'явилося бажання перекваліфікуватися у 26 % внутрішньо переміщених жінок. Також жінки зазначили, що таке бажання було і залишається (19 % жінок ВПО). Позитивно потрібно зазначити те, що 10 % внутрішньо переміщених жінок вже зробили перші кроки у цьому напрямі. У низці громад кваліфікація та навички жінок ВПО відповідають потребам місцевого ринку праці лише приблизно наполовину. Тобто існує потреба у перекваліфікації та адаптації до нових умов праці. Виявлено, що жінки стикаються з численними викликами на ринку праці, зокрема обмежені можливості для кар'єрного зростання, недостатній рівень соціальних гарантій та підтримки з боку органів місцевого самоврядування. Хоча ця категорія населення і мала закріплене право на працевлаштування, механізму реалізації, на жаль, не було передбачено [4]. У звіті “Зайнятість та працевлаштування ВПО: аналіз ринкових викликів” [11] наведено аналіз причин безробіття серед ВПО та визначено основні перешкоди. Автори [1, 11] розкрили основні бар'єри, серед яких:

- ВПО не може знайти відповідну роботу за новим місцем проживання. Обмежені можливості роботи в їх поточному місці та/або вимоги до роботи, які не відповідають їхнім навичкам і очікуванням, залишають їх безробітними;

- ВПО не бачать потреби інтегруватися в нову громаду та не шукають роботу, оскільки сподіваються повернутися туди, де жили до повномасштабного вторгнення;

- вартість проживання на новому місці порівняно з рівнем зарплати не дає змоги ВПО забезпечити гідні умови для своїх сімей;

- чоловіки не хочуть ставати на військовий облік;

- травматичний досвід [12] та стан психічного здоров'я [14] заважає ВПО повернутися до нормального життя;

- роботодавці не мають інформації про ВПО, які активно шукають роботу, тому не можуть робити адресні пропозиції;

- необхідність догляду за дітьми/батьками/іншими членами родини не дає можливості працювати;

- нерозірвані трудові відносини ВПО із працедавцем із попереднього місця проживання;

- розбіжність між компетенціями ВПО та потребами ринку праці;

- передусім психологічна стабілізація, а потім – робота.

Зазначені вище бар'єри та бажання ВПО працевлаштуватися на практиці породжує нелегальне працевлаштування. Клименко А. А. [1] розкриває аспекти нелегального працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Автор зазначає, що яскравим прикладом проблеми легального працевлаштування було зазначено проблеми внутрішньо переміщених осіб як однієї з уразливих груп населення України. Проте усвідомлення наявності таких ситуацій дає нам розуміння того, що реально жінки могли інтегруватися у приймаючу громаду, бути працевлаштованими, проте неофіційно, що ускладнює можливість формування об'єктивних висновків. Згідно із законодавством України для легального працевлаштування внутрішньо переміщених осіб їм необхідно розірвати трудовий договір із попереднім роботодавцем. Втім на цьому шляху виникають перепони, за яких особи не можуть розірвати трудовий договір та зробити відповідний запис у своїй трудовій книжці, адже трудова книжка є тим самим доказом того, що особа працює легально за трудовим договором або контрактом. Під час працевлаштування роботодавець не має права брати на роботу працівника, який перебуває у трудових відносинах з іншим роботодавцем – це зафіксовано у законі. Допоміжним фактором, що сприяє поширенню тіньового ринку праці для внутрішньо переміщених осіб, є низька заробітна плата. Досить часто роботодавці пропонують роботу для вимушених переселенців із низькою заробітною платою, спираючись на відсутність досвіду, професійних навичок та інше [5].

Аналізуючи наміри жінок щодо відкриття власної справи (рис. 5), зазначимо, що результати відповідей внутрішньо переміщених жінок та місцевих мешканок дуже схожі, адже кожна третя опитана жінка відповіла, що бажання не було і не має, кожна четверта відповіла, що бажання не змінилося за останні пів року, кожна п'ята відмовилася від цієї думки. 22 % жінок опитаних ВПО та місцевих мешканок працюють у цьому напрямі, а 2 % ВП і 3 % серед опитаних місцевих мешканок відкрили власну справу за останні пів року.

Жінки ВПО

Місцеві мешканки

Рис. 8. Чи змінилися у Вас бажання відкрити власну справу?

Джерело: результати другого етапу опитування, квітень-травень 2023 р.

За даними Держслужби зайнятості, з березня 2022 року послуги зі сприяння у працевлаштуванні отримали 93 тис. ВПО, з них 47 тис. знайшли роботу, понад 2 тис. пройшли професійне навчання. У 2023 році ваучери на навчання та підвищення кваліфікації отримали 6 тисяч переселенців. Крім того, компенсаційні виплати для роботодавців дали змогу працевлаштувати 24 000 ВПОЗ. Метою цього звіту є визначення потреб, можливостей та проблем ВПО щодо працевлаштування та економічної інтеграції. У звіті будуть надані відповідні рекомендації для пов'язаних сторін щодо покращення ситуації, що сприятиме подальшій адвокації для ВПО у цій важливій сфері [16].

Державна та регіональна політика в Україні щодо внутрішньо переміщених осіб (ВПО) має патерналістський характер і спрямована на надання соціальної допомоги та соціального захисту без

урахування можливостей адресного залучення ресурсного потенціалу ВПО для ефективного використання. Не визначається та не реалізується їх високий рівень освіти, професіоналізму, підприємницької, трудової та інноваційної активності. ВПО, які більше двох років залишались у територіальних громадах, потребують інтеграції за новим місцем проживання (а це 90 % переміщених осіб, які орендують житло) [2].

Також потрібно наголосити на необхідності розвитку освітніх та інформаційних ініціатив, спрямованих на підвищення правової грамотності та свідомості серед внутрішньо переміщених осіб, що сприятиме їхній активній участі в суспільстві та захисту їхніх прав. Отже, досягнення стратегічної мети розбудови правової соціальної держави в Україні передбачає інноваційність, активну громадянську участь, використання сучасних технологій та адаптацію до глобальних змін у суспільстві. Важливим аспектом є також залучення бізнес-сектора та приватних ініціатив до вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб. Розвиток партнерських відносин між урядовими структурами, громадським сектором та бізнесом може сприяти більш ефективному вирішенню соціальних проблем та забезпеченню сталого розвитку [3].

Забезпечення довгострокової інтеграції ВПО у приймаючі громади потребує дотримання вимог послідовної реалізації заходів з досягненням стійкого ефекту залучення ВПО в усі сфери життєдіяльності та з дотриманням принципів соціальної справедливості та недискримінаційності як представників місцевих приймаючих громад, так і ВПО [7].

Результати показують низьку участь ВПО у більшості політичних і громадських заходів у нових громадах. Рівень соціальної інтеграції за цими критеріями становить 3,0 та 3,2 бали з 6 можливих. Водночас відносно високим є рівень економічної інтеграції (3,7 бала) та інтегрованості в культурні та спортивні ініціативи (3,6 бала), що є ознакою готовності долучитися до певних видів діяльності в новій громаді. Вагомим результатом є також те, що за більшістю ознак соціальної інтегрованості в оцінках експертів є оцінки активності ВПО на рівні, що перевищує активність мешканців (6 балів). Такі результати свідчать про наявність ресурсу для розвитку громад завдяки використанню потенціалу ВПО. Особливо це характерно для діяльності з протидії російській агресії, залучення до грантової та проектної діяльності, пошуку можливостей легального заробітку, підтримки принципів соціальної справедливості у трудових відносинах [17].

Висновки

Результати цього дослідження показали, що успішна інтеграція насамперед залежить від психоемоційного стану жінок ВПО. Існує зв'язок між значним покращенням емоційного стану жінок ВПО та збільшення частки переселенок, які бажають залишитися в громаді на триваліший час, що підтверджує сформувану гіпотезу. Успішна інтеграція ВПО залежить від комплексу факторів, зокрема ефективність місцевого управління, доступ до соціальних послуг та економічні можливості. Проте проблема з працевлаштуванням вирішилась в середньому лише в третини опитаних. Тому пропонується розробити програму інтеграції жінок ВПО через зайнятість. Цьому може сприяти запровадження функціональної системи профілювання жінок ВПО, які шукають роботу. Дослідження ринку праці в Україні показують, що і роботодавці, і шукачі роботи переважно покладаються на неформальні особисті зв'язки та соціальні мережі. Перед жінками ВПО, котрі перемістилися до нових громад і втратили особисті зв'язки, постають істотні перешкоди у доступі до роботи. Роботодавці можуть теж упереджено ставитись до таких працівниць (що підтверджується результатами цього дослідження, що значний відсоток переселенок продовжують відчувати дискримінацію), оскільки вважають, що вони тимчасово проживають і за першої можливості можуть покинути громаду. Проте результати цього дослідження стверджують, що в переважній більшості громад простежується позитивна тенденція залишитися на довше на новому місці. Тому пропонується державним органам соціального захисту та волонтерським організаціям надавати ефективну допомогу жінкам ВПО відповідно до їх очікувань, допомагаючи їм знайти оптимальне для себе місце роботи. Ця допомога може проявлятися у створенні базових навчальних курсів, що мають давати навички пошуку роботи,

включно з умінням писати резюме та мотиваційні листи, навички успішного проходження співбесід, оформлення заявок на отримання стартового капіталу за мінігрантами, користування сучасними інформаційними технологіями. Також важливо надавати доступ до інформації про вакансії з неповною зайнятістю або роботу з гнучким графіком, включно з можливістю дистанційно працювати.

Перспективи подальших досліджень

Майбутні дослідження можуть спрямовуватись на вивчення ефективності впроваджених заходів, які сприятимуть інтеграції та працевлаштуванню ВПО. Важливо і надалі відстежувати тенденції на ринку працевлаштування в умовах війни, зокрема проблеми, з якими стикаються ВПО під час зміни чи пошуку роботи в новій громаді.

1. Шепелева А. Працевлаштування ВПО: проблеми й особливості. 2024. URL: <https://www.dw.com/uk/pracevlastuvanna-vpo-problemi-j-osoblivosti/a-68895031>.
2. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху : монографія / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін. Київ, 2016. 448 с.
3. Долуда А. Ю. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*: Розділ II. конституційне право; муніципальне право. С. 111–114. 2023. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.18>.
4. Клименко А. А. Нелегальне працевлаштування в Україні: загальна характеристика та специфіка працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. Т. 1. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.5-1.19>.
5. Кравчук С. Л. Чинники ефективної інтеграції ВПО в територіальні громади. *ГАБІТУС: Соціальна психологія. Юридична психологія*. 2023. Вип. 49. С. 193–198. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.49.33>.
6. Voznyak H., Mulska O., Druhov O., Patytska K., Tymchko I. Internal migration during the war in Ukraine: Recent challenges and problems. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. 21 (1). Pp. 312–325. DOI 10.21511/ppm.21(1).2023.27.
7. Новікова О. Ф., Хандій О. О., Шамілева Л. Л. Втрати трудового та освітнього потенціалу України за період воєнного стану. *БІЗНЕС ІНФОРМ. Серія Економіка економіка праці та соціальна політика*. 2022. № 5. С. 62–69.
8. Поляріна Є., Акімова О. Аналіз лінійної моделі як методу дорожньої карти покращення соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб. *Financial and credit activity problems of theory and practice* 6. no. 41 (Січень 10, 2022): 285–297. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3635> (дата звернення: 24. 09. 2024).
9. Шавчук С. Практики інтеграції внутрішньо-переміщених осіб у приймаючі громади. 2023. *Загальнодержавне аналітичне видання Соціальна справа*. URL: <https://socsprava.com.ua/praktyky-integraciyi-vnutrishno-peremishhenyh-osib-u-pryjmayuchi-gromady/>.
10. Chuiko O., Fedorenko O. Levels of Social Integration of Internally Displaced Persons in the Host Community. *Regional Formation and Development Studies*. 2022. 31(2). 7–16. DOI 10.15181/rfds.v31i2.2093.
11. IDPs employment and labor market challenges analysis. Summary report March - April 2023. Електронний ресурс. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-07/2023-idp-employment-and-labor-market-challenges_-summary-report-002.pdf.
12. Khailenko O., Bacon A. M. Resilience, avoidant coping and post-traumatic stress symptoms among female Ukrainian refugees and internally displaced people. *International Journal of Social Psychiatry*. 2024. 70(6):1164–1174. DOI 10.1177/00207640241264662.
13. Крахмалова Н. Інтеграція вимушено переміщених осіб у соціум. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки*. 2018. № 4 (125). С. 38–48. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/12232>.
14. Maruta N., Panko T., Fedchenko V., Semikina O. Internally displaced persons and their mental health status. *European Psychiatry*. 2021. 64 (S1). Pp. 406–S406. DOI 10.1192/j.eurpsy.2021.1088.
15. Niemets L. M., Husieva N. V., Pohrebskyi T. H., Bartosh O. V., Lohvynova M. O. Integration of internally displaced persons of Ukraine: realities, problems, perspectives. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Geology. Geography. Ecology""*. 2020. (51). 140–157. DOI <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2019-51-10/>

16. Report on Employment and Economic Integration Situation of Internally Displaced Persons. Електронний ресурс. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/report-employment-and-economic-integration-situation-internally-displaced-persons-enuk>.

17. Roshchuk I., Bilan Y., Krol V., Mishchuk H. Social integration of internally displaced persons in Ukraine: Problems and challenges for governing local communities. *Problems and Perspectives in Management*. 2024. 22(1). 728–740. DOI 10.21511/ppm.22(1).2024.57.

18. Оцінка потреб та можливостей зайнятості внутрішньо переміщених осіб в Україні: узагальнення результатів дослідження та рекомендації / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи - Будапешт, МОП, 2016.

19. Лозовенко Т. Майже 20% переселенців в Україні не планують повертатися додому – опитування. Червень 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/06/8/7405946/>.

20. Шапошникова І. В., Пристай І. Р. Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. (11). DOI <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-04>.

1. Shepeleva, A. (2024). Pratsvelashtuvannia VPO: problemy u osoblyvosti. [Employment of IDPs: problems and features]. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/pratsvelashtuvannia-vpo-problemi-j-osoblyvosti/a-68895031> (in Ukrainian).

2. Novikova, O. F., Amosha, O. I., & Antonyuk, V. P. et al. (2016). Vnutrishno peremishcheni osoby: vid podolannia pereshkod do stratehii uspihku. [Internally displaced persons: from overcoming obstacles to success strategy]. Kyiv (in Ukrainian).

3. Doluda, A. Yu. (2023). Pravovyi status vnutrishno peremishchenykh osib. [Legal status of internally displaced persons]. Electronic scientific publication "*Analytical and comparative jurisprudence*": Section II. *constitutional right; municipal law*, 111–114. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.18> (in Ukrainian).

4. Klymenko, A. A. (2019). Nelehalne pratsvelashtuvannia v Ukraini: zahalna kharakterystyka ta spetsyfika pratsvelashtuvannia vnutrishno peremishchenykh osib. [Illegal employment in Ukraine: general characteristics and specifics of employment of internally displaced persons]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava. [Scientific Bulletin of Public and Private Law]*, 5, 1. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.5-1.19> (in Ukrainian).

5. Kravchuk, S. L. (2023). Chynnyky efektyvnoi intehtratsii VPO v terytorialni hromady. [Factors of effective integration of IDPs into territorial communities]. *HABITUS: Sotsialna psykholohiia. Yurydychna psykholohiia*, 49, 193-198. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.49.33> (in Ukrainian).

6. Voznyak, H., Mulska, O., Druhov, O., Patytska, K., & Tymechnko, I. (2023). Internal migration during the war in Ukraine: Recent challenges and problems. *Problems and Perspectives in Management*, 21(1), 312-325. DOI 10.21511/ppm.21(1).2023.27 (in English).

7. Novikova, O. F., Khandii, O. O., & Shamileva, L. L. (2022). Vtraty trudovoho ta osvithnoho potentsialu Ukrainy za period voiennoho stanu. [Loss of labor and educational potential of Ukraine during the period of martial law]. *BIZNES INFORM. Serii Ekonomika ekonomika pratsi ta sotsialna polityka*, 5, 62-69 (in Ukrainian).

8. Poliarina, Ye., & O. Akimova. (2022). Analiz liniinoi modeli yak metodu dorozhnoi karty pokrashchennia sotsialnoho zabezpechennia vnutrishno peremishchenykh osib. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 6, 41: 285–297. Last accessed 04.09.2024. Retrieved from <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3635> (in Ukrainian).

9. Shavchuk, S. (2023). Praktyky intehtratsii vnutrishno-peremishchenykh osib u pryimaiuchi hromady. [Practices of integration of internally displaced persons into host communities]. *Zahalnoderzhavne analitychne vydannia Sotsialna sprava. Elektronnyi resurs*. Retrieved from <https://socsprava.com.ua/praktyky-integraciyi-vnutrishno-peremishhenyh-osib-u-pryjmayuchi-gromady/> (in Ukrainian).

10. Chuiko, O., & Fedorenko, O. (2022). Levels of Social Integration of Internally Displaced Persons in the Host Community. *Regional Formation and Development Studies*, 31(2), 7-16. DOI 10.15181/rfds.v31i2.2093 (in English).

11. IDPs employment and labor market challenges analysis. Summary report March - April 2023. Retrieved from <https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-07/2023-idp-employment-and-labor-market-challenges--summary-report-002.pdf> (in English).

12. Khailenko, O., & Bacon A. M. (2024). Resilience, avoidant coping and post-traumatic stress symptoms among female Ukrainian refugees and internally displaced people. *International Journal of Social Psychiatry*, 70(6):1164-1174. DOI 10.1177/00207640241264662 (in English).

13. Krakhmalova, N. A. (2018). Intehratsiia vymusheno peremishchenykh osib u sotsium [Integration of internally displaced persons in the society]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnolohii ta dizainu. Seriya Ekonomichni nauky*, 4 (125), 38-48. Retrieved from <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/12232> (in Ukrainian).
14. Maruta, N., Panko, T., Fedchenko, V., & Semikina, O. (2021). Internally displaced persons and their mental health status. *European Psychiatry*, 64(S1), 406–S406. DOI 10.1192/j.eurpsy.2021.1088 (in English).
15. Niemets, L. M., Husieva, N. V., Pohrebskyi, T. H., Bartosh, O. V., & Lohvynova, M. O. (2020). Integration of internally displaced persons of Ukraine: realities, problems, perspectives. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Geology. Geography. Ecology"*, (51), 140-157. DOI <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2019-51-10> (in English).
16. Report on Employment and Economic Integration Situation of Internally Displaced Persons. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/ukraine/report-employment-and-economic-integration-situation-internally-displaced-persons-enuk> (in English).
17. Roshchuk, I., Bilan, Y., Krol, V., & Mishchuk, H.(2024). Social integration of internally displaced persons in Ukraine: Problems and challenges for governing local communities. *Problems and Perspectives in Management*, 22(1), 728-740. DOI 10.21511/ppm.22(1).2024.57 (in English).
18. Employment needs assessment and employability of internally displaced persons in Ukraine: summary of survey findings and recommendations/ ILO Decent Work Technical Support Team and Country Office for Central and Eastern Europe. Budapest : ILO, 2016 (in Ukrainian).
19. Lozovenko, T. (2023). Maizhe 20% pereselentsiv v Ukraini ne planuiut povertatysia dodomu – opytuvannia. [Almost 20% of displaced persons in Ukraine do not plan to return home - survey] Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2023/06/8/7405946/> (in Ukrainian).
20. Shaposhnykova, I., & Prystai I. (2024). Stratehii ta vyklyky intehratsii vnutrishno peremishchenykh osib u terytorialnykh hromadakh v umovakh voiennoho stanu [Strategies and challenges of integrating internally displaced persons into territorial communities in conditions of martial law]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia*, (11). DOI <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-04> (in Ukrainian).

M. Gvozd, L. Lisovska, K. Protsak

Lviv Polytechnic National University,
Department of Organization Management,
mariana.y.hvozd@lpnu.ua,
lidia.s.lisovska@lpnu.ua,
kateryna.v.protsak@lpnu.ua

EMPLOYMENT AS A CRITERION FOR THE INTEGRATION OF INTERNALLY DISPLACED WOMEN IN UKRAINE

© Gvozd M., Lisovska L., Protsak K., 2024

Purpose. The aim of the article is to investigate the conditions and criteria for the successful integration of internally displaced women into the labor market of territorial communities in Western Ukraine. The authors seek to identify the factors influencing the integration process, such as social and economic conditions, levels of discrimination, and the emotional state of women, as well as to assess the dynamics of satisfaction with these criteria during the period of 2022-2023.

Design/methodology/approach. To achieve the aim of the study, the article uses a combination of scientific methods, in particular: comparative and statistical analysis - to analyse the results of the survey; problem-oriented - to identify the main problems related to employment opportunities for internally displaced women and their integration into the community environment. The abstract and logical method was used to formulate conclusions and theoretically summarise the results of the study.

Findings

The article identifies that the effectiveness of adaptation and integration of internally displaced persons (IDPs) depends on access to various resources—personal, economic, and sociocultural. As part of the survey conducted, the authors studied the intentions of displaced women regarding their continued stay in the new communities.

The authors substantiated that the integration and adaptation of IDPs largely depend on two main groups of factors: 1) the psycho-emotional state, internal resources, and personal desire of displaced persons to

socialize, be socially and economically active, and make the decision to stay in the new community for an extended period; 2) the willingness of the host community (local residents, local authorities) to accept displaced persons as new members of the community, not just temporary residents, and to treat their past experiences, war-related traumas, and differences with respect, while also assisting with their adaptation, employment, and meeting their basic needs, such as organizing their household.

As part of the survey, the intentions of displaced women regarding their continued stay in the new communities were examined. The research findings suggest that those displaced women who felt part of the new community and successfully integrated into the new living environment experienced significant improvements in their emotional state. The study also identified a relationship between the emotional state of displaced women and their level of awareness about events in the community.

The study revealed a correlation between the emotional state of displaced women and their level of awareness of community events. The results indicate low participation of IDPs in most political and community activities in their new communities.

After living for some time in the community, displaced women begin to adapt to the new conditions and integrate into the living environment. However, to ensure this happens quickly and on a larger scale, certain efforts are required. The most successful cases occurred in communities where local authorities, volunteers, and psychologists worked to improve the level of awareness about community events, which ultimately contributed to the improved emotional state of the displaced women.

Practical implications. The practical significance of the study is to identify the key factors that contribute to the successful integration of internally displaced women in the labour market of territorial communities. The findings can be used by local governments, NGOs and other stakeholders to develop support programmes that will facilitate women's employment and social adaptation, improve their emotional state, reduce discrimination and ensure stable conditions for integration into local communities.

Support programmes can include basic training courses that provide job search skills, including how to write CVs and cover letters, how to successfully complete interviews, how to apply for start-up capital through mini-grants, and how to use modern information technology. It is also important to provide access to information about part-time or flexible jobs, including the possibility of working remotely.

Originality/value. The originality and value of the study lies in a comprehensive approach to the study of the process of integration of internally displaced women into territorial communities through the prism of their employment. The study offers a new approach to the study of integration, taking into account both social and economic factors of the environment in which women live. This allows for a better understanding of the complexity of this process and provides practical recommendations for governmental and non-governmental organisations to develop effective strategies to support internally displaced persons. The uniqueness of the study lies in the fact that it covers several regions of Western Ukraine and was conducted in two stages during 2022-2023, which allows us to assess the dynamics of changes in perceptions and satisfaction with the conditions of integration. This study has practical value, as its results can be used to improve policies and programmes to support internally displaced persons.

Keywords: internally displaced persons, integration, employment, labour market, adaptation.

Paper type: research paper.